

Gaál Lajos

Gömör természeti öröksége 25.

A Derenek-völgy

Sorozatunkat a Gömör északi felében fekvő természeti értékek bemutatásával folytatjuk. Elsősorban a *Gömör-Szepesi Érchegység* természetánlag legértékesebb alakzatait ismertetjük meg a Tisztelt Olvasóval. Az ismertetést a *Rőcei-hegységgel* kezdjük, amely az Érchegység déli lejtőit foglalja magába, majd lapunk további számaiban folytatjuk a *Sztolícai- és Vepori-hegységekkel*, a *Murányi-fennsík*kal, a *Felső Garam-mentével*, végül pedig az *Alacsony Tátra* egyik csúcsát képező *Király-heggyel* fejezzük be, amely Gömör legészakibb határát képezi.

A Rőcei-hegység egyik legeldugottabb völgye a *Derenek*, vagy *Derednek*. Szlovák neve *Drienok*, ami a mészkővidékekre igen jellemző húsos som tömeges előfordulásából vezethető le. A völgy első látásra nem sokat árul el magáról. Inkább isten háta mögötti hely benyomását kelti, mintsem festőinek nevezhető természeti remekművét. A völgy néhány száz méter hosszú szakaszán előbukkanó mészkőszik-

A Derenek-völgy látképe • Gaál Lajos felvétele

lák azonban sejtetik a látogatóval, hogy itt talán valamivel többről is lehet szó, mint amit a szem első pillantásra érzékelni képes. A derenek *Várhegy* csúcsán omladozó falmaradványok szintén sugallnak valamit a régmúlt idők ködös emlékeiből.

A völgy és szinte titokzatosnak mondható két oldala csak nehezen fedte fel valódi értékeit előtűnk. Több évtizedes kutatómunka kellett hozzá, míg meg tudtuk magyarázni a Derenek-patak furcsa kanyarulatának létrejöttét, míg feltárhattuk a hegy gyomrában rejtőzködő barlangokat és megismerhettük a völgy különleges növényvilágát.

A Derenek annak a Szilistye és Ujvászár között található völgykanyarulatnak a neve, amelyet a Ratkószuha alatt eredő *Derenek-patak* hozott létre mintegy 6 kilométeres út megtétele után. A patak felett száz métert meghaladó magasságra kiemelkedő hegyet pedig *Várhegynek* nevezik. Tengerszint feletti magassága 413 m. A patak a hegy alatt váratlanul megváltoztatja eredeti ÉNy-DK irányát és hirtelen északkeletnek veszi útját. Ezzel úgyszólván körülöleli a *Várhegy* magaslatát, ami ideális lehetőséget nyújtott a várépítőknél. A patak ez után még csaknem 3 kilométeres utat tesz meg, hogy Ujvászár alatt belefolyjon a Nyugati-Turócba. A Nyugati- és Keleti-Turóc patakok csak Sánkfalvánál egyesülnek, majd Tornalja mellett ömlenek a Sajóba.

A Derenek-patak kanyarulatának bal partján tehát a várromokat rejtő *Várhegy* magasodik, jobb oldalát pedig a *Derencsényi-karszt* északkeleti részének mészkőfennsíkja alkotja 370–410 m tengerszint feletti magasságban. Ha felkapaszkodunk itt a völgy meredek partján, egyszerre egy aránylag lapos fennsíkra jutunk, amelynek felszínét tölcser- vagy tál alakú süppedések, vagyis a karsztra oly jellegzetes töbrök sokasága tarkítja. Tipikus karsztfennsík ez kicsiben, töbrökkel, karokkal, víznyelőkkel. Az utóbbiak különösen az ún. *Derenek-puszt*a környékén nyelik a vizet esőzések, hóolvadásokkor. A Derenek-puszt 1 kilométerre északkeletre fekszik Szilistyétől. Gémeskútja és egy szénáscsűrje még néhány évvel ezelőtt is dacolt az idővel. Mára már csak

romjaiban maradt meg. Ennek ellenére igen kellemes benyomást keltő táj ez. Az erdővel egyik oldalról kisebb facsoportok teszik változatossá. Ezek elsősorban töbrök, víznyelők körül, karos mészkőháton maradtak meg, vagyis ott, ahol sem kaszálni, sem legeltetni nem lehet. Ezáltal természetes parkot képeznek. Ha az idevetődő ember nem ismeri kellőképpen a környéket, bizony könnyen eltévedhet a töbrök és fás-cserjés szigetecskék világában. Mivel a karsztfennsík itt egy alacsony-

nyabban fekvő süppedést képez, természetes, hogy az esőzések, hóolvadásokkor felgyülemlett vizek ezen a helyen nyelődnek el, hogy aztán a karszt bonyolult üregrendszerén keresztüljutva a Derenek-völgy forrásaiban kerüljenek ismét napvilágra.

Ha kíváncsiak vagyunk a völgy és a furcsa kanyarulat létrejöttére, vissza kell utaznunk a Föld történetének időskálájában legalább tizenöt millió évet, a miocénkor közepéig. Ekkor már vége felé járt az a hatalmas vulkánosság, amely létrehozta a *Selmeci-*, a *Korponai-*, vagy a *Szalánci-hegységet*, térségünkben pedig néha-néha vulkáni hamuval borította el a tájat. Az északról dél irányában futó folyók és patakok hatalmas mennyiségű andezitkavicsot sodortak le a *Vepori-hegységek* környékén működő tűzhányók lejtőiről. Hasonló irányban folyt az akkor még sekély medrű *Derenek-patak* őse is, valahova *Gesztes* és *Felsővály* irányába. Ekkor, a vulkánosság utolsó fázisában lépett működésbe néhány kisebb tűzhányó *Pokorágy* és *Gesztes* térségében, amelyek azonban tetemes mennyiségű forró vulkáni törmelékot ontottak ki magukból. A vastag törmeléktréteg, a felszínen elterülve, elzárta a *Derenek-patak* további déli útját és északkeleti irányba kényszerítette azt. A későbbiekben, a *pliocénkor* vége felé (mintegy 2 millió évvel ezelőtt), amikor a vidék emelkedni kezdett, a *Derenek-patak*

az emelkedés következtében egyre mélyebben vágta be magát az alapkőzetet képező palába, a kanyarulat környékén pedig a mészkőbe is. Ekkor már azonban az újonnan kialakult medret követte, amely a Nyugati-Turócba kísért a patakat.

A negyedidőszak folyamán fokozatosan még mélyebbre vágódott be a patak. Mivel ekkor már egy része javában a mészkövet koptatta, le is csapolta azt. A karsztosodott mészkő belső vízlevezető rendszeréből adódóan azonban ez a lecsapolás barlangjáratokon keresztül történt. Ezeknek az egykori vízlevezető barlangjáratoknak a maradványai máig

A Dere neki-barlang színlői egykori földalatti patak jelenlétéről árulkodnak • Gaál Lajos felvétele

felismerhetők több szinten is, főleg a völgy jobb oldalán, ahol kiterjedtebb a mészkőösszlet. Az egyes szintek megfelelnek a negyedidőszaki kiemelkedés ütemeinek. Az egyik legidősebb szintet a nemrég felfedezett *Praslen-barlang* képviseli 56 m magasságban a patak szintjétől. A 133 m hosszúságban feltárt barlangban csak elvétve találunk ugyan folyóvíz által létrehozott közvetlen nyomokat, a járatok méretei és kiterjedése azonban egyaránt a víz oldásos és koptató munkájáról árulkodik. Cseppkőképződménye és régészeti leletei révén a legértékesebb barlangok közé sorolható be. Kissé alacsonyabban, a patak jelenlegi szintje felett 45 m magasságban található a 15 m hosszú *Új-dere neki-barlang*, majd 35 m magasán a 45 m hosszú *Dere neki-barlang*. Ennek falain egész sor színlő található, amelyekből már egyértelműen kiolvashatjuk a föld alatt áramló víz egykori jelenlétét bizonyító nyomokat. A barlang már ember-

emlékezet óta ismert volt, amit cseppkőképződménye is alaposan megcsínyelt. Hasonló magasságban nyílik a nála jóval kisebb *Pókos-barlang* is. Ez a szint a Derencsényi-karszt egyik legszembetűnőbb jellemező barlangképződési szintje, amelynek kora a negyedidőszak közepére, mintegy félmillió évre tehető. Ekkor már javában váltották egymást a hidegebb és melegebb időszakok, vagyis a „jégkorszakok”. Ettől alacsonyabban a Derenek-völgyben már csak az ún. *Titkos folyosó* nevű alacsony mennyezetű barlang található, 26 méterrel a patak szintje felett. Nevét onnan kapta, hogy a barlangot feltáró kutatók annak a titkos alagútnak vélték, amely a legenda szerint végveszély idején segítette a várból menekülő védőket.

A negyedidőszak végére a patak már 85 méter mélyre vágta be magát a mészkőbe. Északabbra haladva ez a mélység a száz métert is meghaladja. Az utolsó tízezer évben azonban a kiemelkedés megállt, sőt a vidék enyhén meg is süllyedt. A patakok így több méter vastagságú hordalékot ülepítettek le medrükben.

Az ekképpen létrejött Derenek-völgyben észak felől leáramló hideg levegőt a kanyarulat és a rákövetkező északkeleti irányú szakasz enyhén visszafogja. Valószínűleg a felgyülemlett hideg levegő okozta azt az erőteljes hőmérsékleti inverziót, amelynek következtében a völgy alsóbb részében egész sor hegyvidéki, hidegebb tájakra jellemző növényfaj honosodott meg. Ilyen a *gimpáfrány*, a *kárpáti sisakvirág* vagy az *ikrás fogasír*. A völgyoldal felsőbb részeinek tölgyes-gyertyános erdeiben azonban a már melegebb éghajlatot kedvelő, igen ritka *erdélyi lednek* is megtalálható, itt enyhén kiszélesedik és mintegy 150 méteres árteret képez. Ennek feneké gyakran vizenyős, aminek hatására sűrű égeres telepedett meg rajta. A lápos talaj több sás- és kosborfajnak is kedvez, melyek közül rendkívül ritka a *hússzínű ujjaskosbor*. Az ember által kevésbé zavart környezet kedvező feltételeket biztosít több ritka madárfaj fészkelésének is. Ilyen a *fekete gólya*, a *császármadár*, vagy az *erdei szalonka*.

A vidék már a csiszolt kőkorból is lakott volt. Ezt bizonyítják a már említett Praslen-barlangban talált páratlan értékű leletek is. Krisztus előtt az 5. évezredben a bükki kultúra népei lakták a barlangot, akik híresek voltak mesterien díszített cserépedényeikről. Ezek töredékei tömegesen kerültek elő a barlangból. Az igazi szenzációt azonban a barlang falán talált ábrák jelentették. Több helyen találtak szénrel rajzolt egyszerű geometriai alakzatokat, főleg háromszöget, vonalakat és pontokat, amelyeket Szlovákia területéről ezidáig csak a *Domica-barlangból* ismertünk. Hasonló egyszerű ábrák több cserépedényen is megjelennek. Jelentésük pontos értelmezése még várat magára. Mivel azonban jelenlétük úgy a Domicában, mint a Praslen-barlangban főleg egyetlen barlangrészre vagy folyosóra összpontosul, nagy valószínűség szerint kultikus eredetűek.

A barlangot a késői bronzkorból és a vaskor elejéről ismert kiétei kultúra emberei is lakták Krisztus előtt kb. 1100–700 évvel. **Soják Marián** régész kutatásai alapján számos cserépedény, tál, csésze töredékét hagyták hátra, de előkerültek innen tú-szerű vastárgyak és átfűrt agyaggyólyó

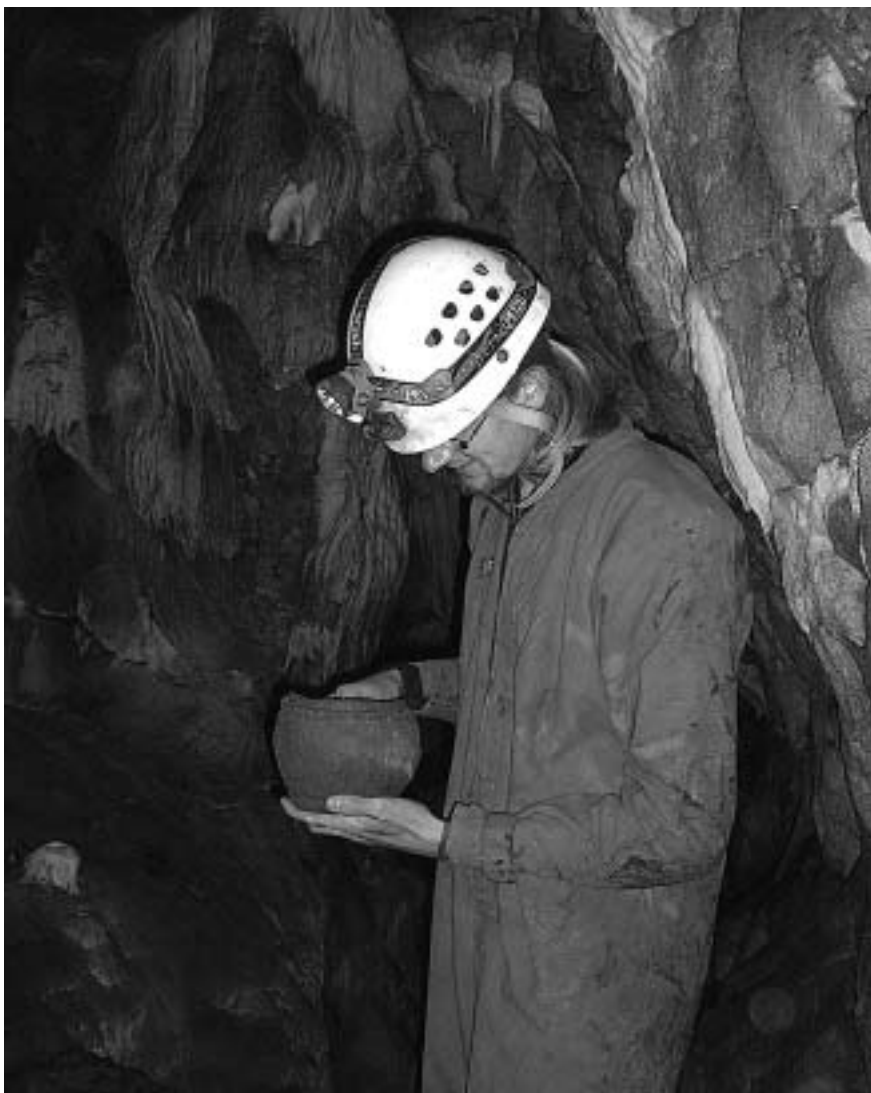

Cseppkőképződmények a nemrég feltárt Praslen-barlangban • Gaál Lajos felvétele

A Praslen-barlang sziklarajzai • Gaál Lajos felvétele

Helyenként épen megmaradt edényeket is találtak a Praslen-barlangban
Gaál Lajos felvétele

is, amelyet egyszerű szövőalkalmatosság nehezekeként használtak.

A barlang leleteinek gazdagságát annak köszönheti, hogy a vaskor elején bejárata beomlott, miáltal járataiban a régészeti emlékek nagy része eredeti állapotában maradt fenn.

Késő bronzkorból származó kistéti cserepeket a felszínen, a patak feletti magaslatokon is találtak.

A völgy és a felette magasló hegy azonban a középkorban is vonzotta az embereket. Erről, a romokban maradt várfalakon kívül, már írásos emlékek is fennmaradtak, amelyek a **Derencsényi**-családnak tulajdonították a völgy és a hegy 13. századi benépesítését. A várépítés oka elsősorban az volt, hogy az ősi **Balog**-nemzetség Balog-patak melletti erődje Derencsény és Meleghegy között a **Széchy**-ág birtokába ment át, így a másik ág, a Derencsényiek más helyen kerestek építkezésre alkalmas helyet. Ezt a Derenek-völgy feletti magaslaton találták meg, mivel a mély patak völgy által három oldalról határolt hegycsúcs, valamint a hatalmas erdőségekkel borított környezet megfelelő fészeknek bizonyult, amely, távol az ismert közlekedési útvonalaktól legalább átmeneti nyugalmat biztosított számukra. A De-

rencsényiek nemcsak várakat építettek fel a derenei Várhegyen, hanem falvakat is létesítettek. Ratkószuha alatt *Derencsényfő* néven alapítottak falut, de közvetlen a derenei vár alatt is, a völgyben, *Derenekalja* vagy *Váralja* néven. Itt laktak a vári szolgák. **Ila Bálint** szerint a várat feltehetően a 13. század végén építették és innen irányították a nagyszabású erdőirtást is. Első irodalmi említése azonban csak 1413-ból származik. Utolsó várnagya 1470-ben **Szentmihályi Erdélyi János** volt. Ezután már nem találunk említést sem a várról, sem a völgyben fekvő faluról. A 16. századi dézsmajegyzékek említést tesznek ugyan Derenek-pusztáról, ez azonban a fennsíkon nemrég még meglévő település is jelenthette. A Derenek-pusztát a szilistyeiek máig „*Drienocká pustatina*” néven ismerik. A völgyben még csak maradványait sem találjuk az egykori Váralja falucskának. Egyetlen vadászház húzódik meg a Várhegy alatt.

A derenei Várhegy csúcsán azonban jól kivehető a kettős gyűrű formájú kőépítmény maradványa, amelyet árok-szerű mélyedés vesz körül. Délebbre további árkot találhatunk. A ratkói erdészek ösvényt is kiépítettek a várrom és a környező természeti érdekességek bemutatására. Hasznos lenne ásatásokat is végezni az egykori vár területén, miáltal több fény derülne Gömörnek e félreeső, de semmiképpen sem elfelejtendő kedves vidéke történelmére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Balciar, Igor – Rešetár, Ján

2006: Jaskyňa Praslen – nový objav v Drienčanskom krase. Spravodaj Slov. speleolog. spoloč., 37, 2, Žilina, 38–40.

Gaál, Lúdvít

2000: Kras a jaskyne Drienčanského krasu. In (J. Kliment edit.): Príroda Drienčanského krasu. Banská Bystrica, 29–96.

Ila Bálint

1944: Gömör megye II. Budapest

Kliment, Ján – Hrivnák, Richard – Jarolímek, Ivan – Valachovič, Milan

2000: Cievnaté rastliny Drienčanského krasu. In (J. Kliment edit.): Príroda Drienčanského krasu. Banská Bystrica, 97–150.

Soják, Marián

2006: Archeologické svedectvá v Praslene. Spravodaj Slov. speleolog. spoloč., 37, 2, Žilina, 41–43.

Žebrák, Pavel

1990: Středověký hrad Drienok v Rybníku. Archeol. výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1988. Arch. ústav SAV Nitra, 178–179.

Balassa Zoltán

„Mi egy lejárt, nagyszerű
múlnak vagyunk fejfái“

Holéczy Miklós levelei

Balassa Gézához

Balassa Géza (a szerző archívumából)

A két főszereplő...

Apám, Balassa Géza (Felsőbaka, 1914 – Pozsony, 1994) tanár, régész, numizmatikus, művészettörténész hagyatékából kerültek elő az alábbi levelek, melyeket Holéczy Miklós múzeumigazgató intézett hozzá. Egy kicsit fáztam a levelek közzétételétől, mert kétségeim támadtak, vajon közérdeklődésre számíthatnak-e ezek az írások. Amint azonban másolni kezdtem őket, nagyszerű érzés fogott el. Néhány részletet leszámítva, értékes dokumentumai a sanyarú korak, melyben születtek és számos hasznos adalékkal és adattal szolgálnak. Közzétételük mindenképpen indokolt. Előtte azonban érdemes röviden bemutatni a levelek íróját.

Holéczy Miklóstól (1888. december 8. – 1972. december 31.) apám – aki írásába belecsempészett néhány utalást, melyekről akkor nyíltan írni nem lehetett – a következőképpen búcsúzott az *Obzor Gemera* c. folyóirat 1973. évfolyamának 2. számában (62. old.):

*

Búcsúzunk Holéczy Miklós tanártól

Holéczy Miklós tanár életének 87. évében elhagyta Gömört, melyet annyira szeretett. Feketepatakon született, a

Rozsnyói járásban. Az ország gazdasági helyzete tükröződött ebben a távoli faluban, ahogy a nevezett családjában is. Említette, hogy hihetetlen nyomorban éltek. Egész életében foglalkoztatta a szociális igazságosság kérdése. Rendkívül szerette olvasni **Petőfi Sándor** verseit. Háborgó lelke nem talált megnyugvást.

A népiskolát szülőhelyén végezte el. Mivel nagybátyja a nyíregyházi gimnázium tanára volt, hozzá ment el. De már a második osztályban szülőföldjén volt, Rozsnyón, amit nagyon megbánt. Az ottani gimnáziumban olyan tanárokkal találkozott, akik őt nem értették meg és különböző epitetókkal tisztelték meg, amit ő nem tudott elviselni, zárkózottá, melankolikussá vált. Fiatal kora óta vonzalmat érzett a szobrászat iránt – már hatéves korában modellezett. A tehetséges fiúról hírek terjengetek. Tudomást szereztek róla a hivatalos szervek is. Kiseb munkáit elküldték elbírálás céljából **Zala Györgynek**, ahogy **Fádrusznak** is. Az előbbi azzal utasította el, hogy nem foglalkozik a gyermekek művészetével. Fádrusz észrevette a gyermek nem mindennapi képességeit és meghívta őt Pestre, „miután leérettségizik“. Ez volt a bökkenő, de biztatás is. De hogyan tovább? Az ötödik osztályt 4 szekundával fejezte be. Elhatározta, hogy Rozsnyóra már nem tér vissza, gyűlölte már magának az iskolának a környékét is. Összeült a „családi tanács“. Apja véleménye szerint valamilyen mesterséget kellene kitanulnia, legmegfelelőbbben a Szepességben, ahol világhírű mesterekből voltak. Nyelveket tanult volna meg, hiszen ott mindenütt három nyelven beszéltek. Azonban az édesanya véleménye győzött. Ismét Nyíregyházára távozott. A fiú megváltozott. Az a remény biztatta, hogy az érettségi után Fádrusszal fog találkozni. Nehézségek adódtak továbbra is a latinnal és a matematikával, de az erős akarat győzött. Kevés volt a pénz is. Hazulról szerényen, vagy semmi nem érkezett, a nagybácsitól csak a legszükségesebb. Így osztálytársai munkáinak rajzolásával segítette ki magát. Hiszen szívesen festett és rajzolt, de egyedül a szobrászat vonzotta. 1905-ben leérettségizett és végre nyitva állt az út a vágyott szobrászat felé. 1905 és 1910 között végezte tanulmányait Budapesten, a *Képzőművészeti Főiskolán*. Azonban Fádrusz meghalt, és nem akadt senki, aki közelebbről beavatta volna ebbe a művészeti ágba.

A diploma megszerzését követően a rajz és az ábrázoló geometria tanára lett. 1909-től Nyíregyházán, az Evangélikus Gimnáziumban tanított, 1912. szeptember 21-től a rimaszombati gimnáziumban. 1914. július 27-én megkapta a behívót. Ismét nélkülözés következett 1918. október 31-ig. A háborúban eltöltött évek alatt egyetlen alkalommal látogatta meg apját. Az események gyors egymásutánban követték egymást. Megnősült, de két év múlva (1915-ben) felesége elhunyt. Átéléssel szemlélte Ausztria–Magyarország szétesését, tisztában volt Közép-Európa nemzetek helyzetével, a baloldal felé hajlott, mellyel alkalma volt megismerkedni a fronton. A szociális gondolatok lelkes és rajongó népszerűsítője lett. A háború befejezésének kihirdetése után visszatért Rimaszombatba és 1918 novemberétől ismét tanított.

Nem tudott megnyugodni – ismét szobrászkodni vá-

gyott, bár nem hanyagolta el a festészetet sem. Mint rajztanár, főleg 1923 és 1926 között, szobrászattal foglalkozott. A következő műveket alkotta meg, melyek megmaradtak: *Idős Hölgy* (Bodon József özvegye, akinél a háborúból való visszatérte után lakott), *Verner tanár*, *A frontra menetelő katona*, *Pajtás kutya*, *Gyermek*.

Örülni kezd a sikereknek, ám nem sokáig. Második felesége szintén meghalt. Mindennek ellenére nem tudta feladni a kedvelt szobrászkodást. Felmerültek gondolataiban a front eseményei: gyilkolás, céltalan menetelések, az elégedetlenség keserősége – Minek? Miért? Már a fronton is katonákat mintázt. Nyugtatta magát.

Később gimnáziumi diákjait és diáklányait modellezte. Biztatta őket a művészet területén való munkára.

Együtt lélegzett a kisváros polgáraival. Velük együtt élte át az első köztársaság eseményeit, az előkészületeket a második világháborúra, a terület Horthy-Magyarország általi megszállását 1938-ban, a második világháború eseményeit, az ismételt visszatérést...

Nem szabad megfeledkeznünk a Gömöri Múzeumban végzett tevékenységéről, ahol 1951-től 1958-ig működött. Neki köszönhető, hogy a gyűjtemények teljes mértékben megmaradtak. A munka szeretete, fáradhatatlansága és a múlttal való összefonódtsága itt is jó eredményeket biztosítottak, melyek a következő években tükröződtek.

1972 utolsó napján búcsúzott el szeretteitől.

...és a többiek

Az apámnak címzett levelek több más, szlovák, cseh, magyar, francia és német nyelvű levél társaságában várták türelmesen a „feltámadást”. A névsor parádés: **Vojtech Budinský-Krička** régész, apám egykori tanára, de hogy most csak a magyarokat említsem, **Blaskovics József** prágai turkológus, **Spoločník Mária** neves kassai restaurátor, **Radosay Dénes** művészettörténész, **Filep Antal** néprajzkutató, **Patay Pál** régész, **Manga János** néprajzkutató, **Balogh Jolán** művészettörténész, **Borsos Béla**, **Lajta Edit**, **Domonkos Ottó**, a soproni *Liszt Ferenc Múzeum* igazgatója, **S. Lovag Zsuzsa** művészettörténész, **Ember Győző**, a *Magyar Országos Levéltár* főigazgatója, **Parádi Nándor**, a *Magyar Nemzeti Múzeum* muzeológusa, **Szmodisz Eszláry Éva** művészettörténész, **Gyórfy György** történész, **Farkas Ferenc** zeneszerző... és **B. Kovács István** régész is. A legtöbb levél **Zolnay László**tól származik, akivel nagyon bensőséges szakmai-baráti kapcsolata alakult ki. Az egyik levelet *Dr. Faust*-ként írta alá. Tréfás asszociációkra ad ez lehetőséget. Azután talány számomra az eperjesi **Balassa Ferdinánd** neve, akit apám soha sem említett. Mulatságos a címzések olvasása, mert mérnök úrnak, igazgató úrnak és doktor úrnak is titulálták – tévesen. A legtöbben azért tanár úrként, vagy professzor úrként szólították meg. Miklós bácsi levelei tehát neves társaságba kerültek.

Néhány előjáró megjegyzés

„Nagyon emlékezni annyi, mint jövendőt mondani.”³

Tizenkét, írógéppel írott levél került elő, melyeket most időrendben tárunk a Tisztelt Olvasó elé. Ezekből sok minden

kiderül, többek között Miklós bácsi szelíd humora és rokonszenves alakja, de nagy tudása is. Jőmagam csak egy találkozásunkra emlékszem. A legutóbb látott fotóin aggodalmaskodó, szikár öregúr. Én mosolygós arcára emlékszem.

Családi házukban ebédeltünk egyszer. Egy világos, tágas szobára emlékszem, ódon bútorokkal és a falakon sok kép-pel, melyek közül bizonyára sokat ő maga festett. Nagy örömet azonban lelohasztotta az első fogás, mert az májgaluska leves volt, azt meg akkor még egyáltalán nem kedveltem. Hogy mi volt az ünnepi ebéd folytatása, az ma már bizony rejtély.

Miklós bácsi nagyon szerette a madarakat, ám a macskákat is. Azonban e két állatfaj között nehéz a békés együttélés biztosítása. Miklós bácsi ezt úgy oldotta meg, hogy macskái körmét lenyírta. Az állat a csemege után fára kívánt mászni, ám természetesen lekalimpált róla. De néhány hét múlva már megnőtt a körme és vidáman vadászott – Miklós bácsi bánatára.

A másik vele kapcsolatos emléket anyám őrizte meg, melyet nagy nevetések közepette idézett föl. Apám hosszabb időt töltött a rimaszombati múzeumban, egy időben szó volt róla, hogy Besztercebányáról átköltözünk, és ő lép Miklós bácsi örökébe, de ez azután nem valósult meg. Ezért van a levelekben többször utalás házvásárlásra. Apám rimaszombati tartózkodása idején Miklós bácsiéknál lakott és naponta bejárt a múzeumba. Egy alkalommal szomszédasszonyuk megállította Miklós bácsit, hogy neki van egy lánya, és látja, ez a fiatalember nem iszik, szolid, naponta munkába jár, jó lenne összehozni őket. Gondolom, miután megkapta a felvilágosítást, hogy apám nős és két gyermeke van, kellően lelohadt az érdeklődés.

A levelekhez csak a legszükségesebb magyarázatokat fűztem hozzá [zárójelben], vagy külön jegyzetben. A javításokat, vagy gépelési hibákat, melyekből nem volt sok, anélkül igazítottam ki, hogy ezt külön jelezném. A kézzel beszúrt javításokat, vagy kiigazításokat *dólt betű*vel jeleztem. A szöveget – néhány elhanyagolható esetet leszámítva – a mai helyesírási szabályok szerint írtam át. Holéczy levelei ugyanis következtelenek voltak a hosszú magánhangzók írásánál és néha kimaradt a pont a mondat végéről, vagy éppen kisbetűvel kezdődött az új mondat, máskor az írógép rakoncátlankodott. Ezeket azonban olyan apróságoknak vélem, melyeket fölösleges lenne jelezni és csak zavarnák az olvasást.

A tizenkét levél

„Egy nagyszerű kriptá ajtaját őrizzük.”⁴

Ezek a levelek egy barátság és munkakapcsolat tanúi. Apám, kérésemre, lejegyezte idevonatkozó emlékeit:

„Mikor Besztercebányán működtem a múzeumban, mivel az módszertani központ is volt, minket bíztak meg a rimaszombati múzeum kiállításával. Az ottani múzeum ismert volt jelentős anyagáról, ám az nem volt szemléltetően elrendezve, úgy mint a többi múzeumunkban sem. A tárgyat oda tették, ahol volt hely. Holéczy Miklós – Miklós bácsi – gimnáziumi tanár, ott működött mint igazgató. Nagy tudású

ember volt, csak hogy az ottani politikai körökben nem szerették, főleg azért nem, mert magyar volt. Le akarták mondatni állásáról, de ő nem volt hajlandó nyugdíjba menni. Én kaptam feladatul, hogy rendezem kiállítás céljából, modern módon a régészeti anyagot és a feudalizmus korszakát 1848-ig. Nekiláttam a régi anyag rendezéséhez, megismeréséhez. Itt Miklós bácsi rengeteget segített. Nem volt olyan kérdés, amihez ne tudott volna magyarázatot fűzni. Így hamar sikerült kidolgozni a forgatókönyvet. Gyakran jártunk le Rimaszombatba. Amikor sűrű volt a munka, hetente 3-4 napra is.

Rengeteg munka főleg a régészeti anyaggal volt. A bronztárgyak épek voltak, de a kerámia csupa cserép, töredék. Összekeverve. Legtöbbje abból az időből, amikor még Hüvössy Lajos evangélikus lelkész gyűjtötte össze, aki mint lelkes régész ismert volt szakmai körökben. A cserepeket papírba csomagolta, ráírta a lelőhelyet, a dátumot. Ezt kellett „felfedezni” és rendszerezni. Rettenetesen érdekes munka volt ez. Főleg azután, amikor sikerült az anyagot rendezni. Egy olyan régészeti anyag került napvilágra, melyről eddig senki sem tudott. Ezt megértették a Régészeti Intézetben. Annak igazgatója, Dr. Anton Točík kérésre odairányította dr. Jozef Paulík⁵ régészt, egy konzervátort – aki rekonstruálta a kerámiát, azután konzerválták a bronz- és vastárgyakat – és egy fényképészt, akikkel együtt nagy-szerűen tudunk dolgozni. Sikerült új berendezést (szekrényeket) szerezni, s kiállítani a régészeti részleget a paleolitikától egészen a középkorig.⁶ Egy nagyszerű anyagból ez nem volt nehéz. Nagy öröm volt.

Az egésznek az a rimaszombati konferencia volt a csúcspontja – a Szlovák Tudományos Akadémia rendezésében –, melyen Gömör régészetét adtam elő a múzeumi anyag alapján, Paulík dr. meg a gömöri bronziparról és annak művészetéről referált. Az előadások megszerkesztve meg is jelentek (Gömör az őskorban). A múzeumot újból 1960-ban nyitották meg.⁴

1.

1957. aug. 31.

Kedves Gézám!

Szíves felvilágosításodat köszönöm, igyekszünk ehhez tartani magunkat, mert az elfogadhatatlan, hogy sem hétköznapon, sem ünnepnapon ne legyen szünetünk egy tyrannikus gondolkozású figura miatt.–

Igaz, hogy eddig is úgy csináltuk, ahogy a régi gyakorlat szerint, hogy a látogatások rendje d.e. 10-12 és d.u. 14-16. Persze ettől gyakran, szinte mindig el kellett térnünk, mert a látogatót kilöknünk nem lehet. Mégis a Krajhoz⁷ forduló utasításért, melynek alapján fogunk berendezkedni és ha valakinek ez ellen kifogása volna, odadugjuk az orra alá az utasítást.

Hogy gondolj-e még R. Szombatra? – Ha ott nyugalmad van, akkor talán inkább ne. Ami Titeket ide irányítana, nem tudom, eléggé meggondolt lépés volna-e? Amit Nálatok létemkor mondtam Neked, talán elkerülte a figyelmedet? Ktartok annál a nézetemnél, hogy a beneši időkben nem

volt olyan undok sovinizmus, mint van most, mert akkor még voltak régebbi neveltségű emberek. Ma ezek eltűntek és helyettük már csak beneši befolyás alatt nevelt generáció grasszál. – Az SSSR [Szovjetunió] hivatalos irányzata nem tűri ugyan a nemzetiségi irányú kártételeket, azonban suba alatt csak folyik ez tovább-tovább-tovább. Rá nem fogható senkire, de lépten-nyomon kiérzik az ilyesmi.

Némi felvilágosításul... Az itteni új generáció nagy percentje már alig tud apái nyelvén és ha tud is, nincs alkalma sem olvasnia szélében-hosszában azoknak a nyelvén. Az odaátról [értsd: Magyarországról] ideugrott figurák gyerekei már szinte csupán keleti idiomában szólnak. Gondolkozásuk nem nemzetközi, hanem kimondatlanul, abszolúte nem apáiké sem, hanem attól teljesen idegen.

Magam elszörnyedtem 1938-ban a rádióban hangsúlyozottan hangoztatott és többszörösen felolvasott rádióüzeneten: „Mindenki maradjon a helyén, senkit nem érhet bántódás! Minden szlovák testvér maradjon a helyén!” – És mi történt? Másnap már hajtották a „szlovák testvéreket”, borjaikkal, teheneikkel, malacaikkal a felső határon túlra. Kiürítettek tanyákat, házakat, falvakban, fegyveres katonák őrizete alatt vonultattak csoportokat. ×[tintával jelölt kereszt, de jegyzet nincs hozzá] Ott állottak a Felső Rima-híd mellett, nem egy a Rimában szekeresetől, mindenestől órákon át, éjjel úgy mint nappal a „szlovák testvérek”. –

Persze ezen egy kicsit felháborodtam. Nem nyíltan, csak egymás között, ismerősök előtt.

A vége az lett, hogy a GESTAPO listájára kerültem harmincötöd magammal. (Ennyinek az emlegetésére emlékezem.)

45 tavaszán, a felszabadulásakor meg azzal gyanúsítottak meg, hogy benne voltam a Nyilas Pártban, most soviniztának tartanak (nem nyíltan, mert ezt így nem állíthatják, de annál kellemetlenebb, hogy suttyomban terjesztgetik), rám fogják. Az ú.[gy]nevezett magyaroknak nem voltam jó magyar, ezeknek meg épen [itt négy-öt szó olvashatatlan, sűrűn át van gépelve] valami fenemagyar lehetek, akit le kell törölni, lehetetlenné kell tenni. –

Mi van Gáborral?⁸ – Hát el lehet menni utána? G. nem tud egy igaz szót mondani!!!! Hazudik Neked – nekem – neki és mindenkinek. Hinni neki nem lehet. Eddig úgy van, hogy szétkapcsolták a járással való kötelékét. Még itt dolgozik, úgy, ahogyan nálunk dolgozott. Többször van az utcán, vagy másutt, mint a hivatalában. – Nem neki való munkában. A múzeumban legalább annyiban lehetett hasznát venni, hogy az archeológiai kérdésekben volt segítségünkre, bár belekontárkodott mindenbe, és ha valótlanágnak bizonyult az előbbi állítása, alkalomadtán letagadta, olyan határozottsággal, hogy hajlandó voltál elhinni neki, hogy az utóbbi állítása az igaz. Neki az mindig mindegy, csak igazat ne kellessék mondania. Dehát ez sem olyan nagy baj, mert az ember megfelelően jár el, számol az eff[é]le eshetőségekkel.

Nekem nem mondják hivatalosan, csak hallom, hogy Čilinská⁹ nem jó, helyette egy mostanában végzett fiatal-ember jönne ide. Kicsoda, nem tudom. Szóval pangunk már egy negyedéve, sőt több ideje.

Mostanában Novotná volt itt két és fél napon át. Amire

Gábort már régen kérte, magának kellett lejönnie ide, hogy végrehajthassa szándékát. Megállapításokat csinált az archeológiában, bronzokban.

A fényképeket előre is köszönöm. Szegény Novotná, gépet nem hozott, hát rajzolatott. Mennyivel jobban csinálják ezt a csehek! K[örül] belül egy hónapja járt itt a bronzok miatt a gottwaldovói múzeumból egy fiatalember: Vit Dohnál, egyenesen fotografált s a felvételekből már küldött is. Igaz, a Gábor felvételei jobbak, élesebbek, tisztábbak. Apropos – gép. A múzeumnak a Kraj által kifizetett gépét az Odbor kultúry [Kulturális Osztály] vezetője elkérte. Április 29-én történt ez és immár negyedik hónapja nem adták vissza. Egy felvételt nem tudunk csinálni. Kénytelen leszek a magam lemezes gépét behozni. De attól félek, hogy ráfogják a múzeum tulajdonjogát. Inkább nem hozom el. Ha meg felvételt akarunk csinálni, külön megrendelő lapot kell kérnünk az odbor kultúry-tól... Így dolgozni nem lehet. Neked szintén engedélyt kell a felvételek végett kérned?

No – megyek már dolgomra, mert senki helyettem nem végzi el. Bohúňovának,¹⁰ ha készen lesznek a lemezek, hét-főn postára adom. Bár megírtam neki, add át kézsókjaimat szóval is mindkettőnek.

Szeretettel ölel, de előbb add át kedves feleségednek tiszteletteljes kézsókomat s a gyerekeket külön ölelgesd meg helyettem.

Miklós bátyád.

2.

Kedves Gézám!

Bocsánatodat kell kérnem a késlekedésért, de leveled csak tegnap került újból a kezembe. Amikor érkezett, nem szólhattam a dologhoz, elhalasztottam békésebb időkre, azaz napokra, amikor nem hajszolnak a bratislavai látogatók, újságírók és egyéb csóstól összegyűlt kíváncsiak, így eztán közben elfeledkeztem a friss válaszádról. Ma reggel egyenesen a... gyűjtemények közé másztam s kérdőre vontam a fotografált tárgyakat. A kanál óbásti lelet (Stará Bašta), a Medvesalja egyik igen érdekes községe. A pogányvár alatt húzódik meg a völgyben. Elégé gazdag táj leletekben. Tele van őskori, középkori emlékekkel, még természeti emlékei is igen érdekesek. A népvándorlás kora is sok nyomot hagyott ott. Népe talán ma is úgy gondolkozik, él, mint István király idejében (az elsőt értem). Közel van a Pilini kultúra lelőhelyeinek területéhez.

A žerna-szerű kódarabra azonban nem ismerek rá. Van egy a régészeti teremben az ablak alatt, de hiába forgattam ide-oda, hogy a fotográfián látható képet kapjam meg, nem ismertem rá és nem tudom, honnan szedted elő. Vagy nem fotografáltál ugyanabban az időben valamelyik másik múzeumban? Vagy Krúdy adta elő Neked, talán a raktárból? Egyáltalán nem emlékszem rá, hogy nálunk lett volna valamikor is ilyen formájú kő. A rajta levő lyuk nincs a darab középpontjában, tehát vagy bunkóként használhatta ősapánk, vagy lemállott őrlőkő maradvék. De Te ezt jobban tudod. Ha megírod, hogy lent a földszinti raktárból szedted elő, akkor megkísérlem a megkeresését, de kötve hinném,

hogy nálunk lenne meg.

Dr. Gál Sándornak [tollal beszúrás; a lap alján: nem Zoltán] (Bratislava, Dinamitka) van a tőszomszédunkban földszintes négyszobás háza. Tehát nem Zoltán az illető. Egy időben épült a magaméval. 1928. novemberében költöztek bele, mint magunk is a mienkbe. Van benne két felől egy-egy 20 m²-es szoba, ezek között egy 25 m²-es s az udvar felől egy 12 m²-es. Az utcai szélső szobák 1,5 m széles 2 m magas 1 ablakosak, a közöttük levő 1 m széles két ablakkal van el látva. Konyhája 12 m², egy ablakkal, előszobája L alakú cca 8-10 m², WC az előszobában, felette a padlásfeljáró. Kamrája talán 6 m² a konyhából való bejárattal. Fürdőszobája csak a szobából érhető el, padló területe cca. 6 m². Ennek a magasra tett ablaka a mi udvarunkra nyílik. Pincéje kettő, melyek bejárata az udvarról van. Az egyik talán 3-4 m² a nagyobbik valamivel nagyobb. Vízcsap van az udvaron is a konyha külső falán.

A ház bejárata az udvar felőli lépcsőn s ennek legmagasabb pontján nyílt-teraszra vezet, amelynek területe kb. 4-5 m². Padlása agyaggal mázolt. Tetőzete a háznak Ferrenitnek nevezett cementlapokból áll. Közel jár az Eternithez, de mégis valamivel gyengébb anyag. A szobák padlósak (fenyőfa), az előszoba cementlapokkal fedett, azt hiszem a konyha is fapadlós. Utóbbi padló-területe 12 m².

Az utcai szobák ablakai délkeleti oldalon vannak. A ház udvari oldala tehát északnyugatra tekint. Az udvari szoba ablaka a délnyugati szomszéd felé nyílik. Világos szoba.

Most az udvari szoba konyhává alakult s hozzátartozik a déli irányban fekvő 20 m²-es szoba, ennek ajtaja lezártan a közepső szobába vezet. Ez az egy szoba az udvarival most külön lakás. Ez a konfiskált rész, mert a harmadik örökös, a két fiú nénye valahol Nyugaton van, talán Münchenben. T.i. a volt beneši hadsereg egyik főhadnagyához ment férjhez s 1944-ben, vagy 45-ben „disszidáltak”. Szegény kicsi aszszony, már bizonyára ráncos ő is, a fiúk megnőtt, talán meg is házasodott azóta odakint? No – mindegy.

Legjobb volna, ha Magad néznéd meg egyszer [beszúrva kézírással: a házat], akkor tudnál véleményt mondani és jobb is volna, mint látatlanba beugrani.

Kézsókjaim szíves átadására kérlek, Téged szeretettel öllelek

R. Sobota 1957. XI. 16.

Miklós bátyád.

3.

R.S.1957. XI. 18.

Kedves Gézám!

Expressz küldeményként küldtem a zsebemben feledett leveledre a választ. Azért, hogy esetleg még szombaton kaphasd meg.

A házra vonatkozóan legjobb lenne, ha Magad néznéd meg a kérdéses objektumot, hogy lásd és eszerint határozass. Ezzel kapcsolatban van még egy ház itt, amelyik eladó. A volt Gyermekmenhellyel szemben, a városnak Jánosi felé

eső oldalán (délkeletre) áll ez az eladó ház. Az utcára van három szobája (2 20 m²-es egy azt hiszem 30 m²), míg a negyedik szoba udvari (a padlója területe 12 m²). Pincéjébe az udvarról vízszintesen lehet bejutni azért, mert az udvar felé lejtős a fundusa s a pincebejárat innen van. A házba vagy hat-nyolc lépcsőfok vezet szintén az udvar felől. A szobák padlózata talán parkett, de ezért felelősséget nem vállalok, mert nem emlékszem már rá biztosan. Cserépkályhákkal van felszerelve. Van konyhája, kamrája és fürdőszobája. Az udvarról egy kisebb méretű kertecskébe juthatunk. Van ebben néhány gyümölcsfa és ültetvénynek szánt terület. Az utca nem zajos, mert nem esik a nagyobb forgalmú utcák közelébe. Azt hiszen annyira sem zörögnek benne a járművek, mint Nálátok odafent a Garam partján (vagy minek is hívják a közeletekben csobogó kis patakot?)¹¹

Most már csak attól függ, hogy milyen anyagi feltételeket szabnak ennek az itt levő háznak a megbízottai és milyen feltételekkel rendelkezel Te? Ha megtudom az előbit, közlöm Veled, hogy számvetést csinálhass. A ház fedele ugyanolyan, mint amilyen közöltem az előbb leirt háznál, a dr. Gaál Sándorénál.¹²

Most van az országos temetési szertartás,¹³ de bejöttem, mert rosszul érzem magam. Mintha ez az újabb keletű ázsiai influenza kerülgetne. Még csupán negyed négyre jár az óramutató és már álmos, bágyadt vagyok, ami egy kissé szokatlan ilyen korán. A pulzusom ugyan nem gyors, de a bágyadozás gyanús.

Sajnálom, hogy nem jön ide Tőletek senki. Attól tartok, hogy a jövő évi alaposabb renoválási munkákból megint nem lesz semmi, pedig kötötték az ebet a karóhoz, hogy minden támogatást megszereznek nekünk, hogy vágyaink a szükségletnek megfelelően valóra válhassanak. (Lásd: SVAZ).¹⁴

Kovács Jankót is vártam, hogy ígérete szerint leugrik hozzánk, de ahogy látom, ő sem jön ide. Meg is értem... Nem jöhet ide szívesen senki a szőrszálhasogató gátlások miatt. Pedig szerettem volna Vele beszélgetni egy kicsit, ezenfelül más is várja, egy igen szép bútordarab, amelyre mi nem is gondolhatunk a szűkkeblűség miatt. Tőlünk csak követelőknek, de semmi érdemlegeset nem kaphatunk. Még a Krajtól nekünk nyújtott fotógépünket is elvették. Legfőjebb a magam lemezes gépével fotografálhatnék, ami egy kicsit nehézkes is, nagyobb méretű is, mint amilyen szükséges. Lehet, hogy ezt is elvinnék, ha azt gondolnák, hogy a műzeumé.

Még folyik a szónoklás, de a publikum lassan-lassan, azazhogy egészen frissen tünedezik s ahogyan az ablakon keresztül látom, szinte futnak elfelé.

Kézcsókjaim szíves átadására kér ölelő

Miklós bátyád

U.i. Még elfeledtem közölni, hogy a ház elején, a keríté-sen belül kis virágos kert van, melynek méretei cca. 6x1m. Épen elegendő egy kis rózsza féleségnek, muskátlinak, dáliaának stb.

A házból kilépve mindenütt járdán lehet járni a város széléig.

4.

R.S. 1958. II. 21.

Gézu-kám!

Ezt a mellékletet a hivatalos sorok mellé teszem. Hivatalosan beszámoltam Neked Hűvössyről, amit az adatok összeírása nélkül tehettem és egyben megjelöltem írásban a „Hrniestok“ nevű forrást is Felső Pokorágy felett, nem messze a falutól észak-északnyugati irányban. A térképen, a speciálkártyán mindössze milliméterekről van szó, de ha megteszed nekem azt a szívességet, hogy tavasszal, virágnylás kezdetén lerándulsz hozzánk, s addig míg élünk, készséggel kimennék Veled, hogy megmutassam Neked Pokorágy környékét. Ha meglátod ilyenkor, akkor megérted, hogy *mért* nem mozdult el az öreg *úr*, abból a kicsi, jómódú faluból másfelé? Azaz mozdult ő, annyira mozdult, hogy hetenkint csak vasárnapra járt haza, de gyakran már vasárnap délután a vecsernye után el is távozott megint egy hétre.

A táj ott mind tavasszal, mind ősszel csodálatosan szép, színes. Meg tudom már érteni szegény öreget, miért érezte magát ott annyira odahaza.

Mostanában a Szocialista szektorral voltam elfoglalva, de még inkább holmi nem nagyon öreg, csak százötven éves vármegyei konzignációkkal [jegyzékekkel] babráltam. És rájöttem valamire, amit azelőtt nem mertem volna feltételezni emberről. Rájöttem arra, hogy azt a bizonyos Dovetz nevű rablót nem a rablásai, nem a katonaszökevény volta (s nem egy társa agyonütése) miatt akasztották föl, hanem azért, mert az egyik vármegyei korifeus, gróf felesége érdeklődött iránta s talán volt idejük és alkalmuk bizalmasabban is találkozniok egymással az Excellentissimus Dominus távollétében. Csakugyan volt-e valamiféle kontaktus e két lény között, még nem tudom, csak sejtem, de egy embernek a megöléséért falusi legényt nem akasztottak fel nagysietve. Itt egyéb indító okoknak kellett lenniök.

Egyébként Dovetz emléke gyerekkoromtól kísér. Abban az időben a „nagyipar“ ügyes idegenek kezében volt, ezt a szokást a mi uraink egyike s másika is utánozta. Így volt ez a Rochfalván emelt papírgyárral is. Kicsi falu a Csetnek-völgyén, a gyárépület empire kori. Martiny András volt abban az időben a tulajdonos. K[örül]belül hatéves koromban mesélték nekem, vagy csak előttem, hogy nagy komondoraik voltak, láncos kutyák, de estére szabadon bocsátották az ebeket. Mindenkit lenyúztak volna, ha a látogatók nem lettek volna ésszel élő emberek. Néhány faggyúba áztatott kócdarabot, vagy kóccal bélelt faggyút dobtak át a kerítésen a kutyáknak. Kis idő múlva nyugodtan vonulhatott be a néhány bátor legényből álló szervezet s nyithatott be az éppen vacsora utáni asztalnál ülő háziak csoportjára. Nem volt mit tenni, szívesen kellett látni a váratlan látogatókat. Ezek nem lehettek mások, mint Dovetzék, mert a tájukhoz tartozott Gömör megyének ez a része is. Szegény parasztot meg minek látogatott volna meg a csoport? Ahhoz ment, akinél remélhetett is valamit. Egy kis chronológiai differencia van a Dovetz látogatása, kivégzése ideje és a leltározott anyag között. De utóbbiban sok a szökött katona. 155 ember között 25 egyetlen esztendőben, kondás 29, a nemte-

lenek csoportja, tehát a Dovetzekkel rokonszenvezők száma 33. Juhász 23. Együttesen 110 személy esett az összes 155 emberre. Mindössze 45 darab a csavargó, züllött alak, míg a többi valósággal hivatásszerűen üzte az éjféλι látogatásokat.

No elég volt már a sok beszédből.

Ha csakugyan rászánnád Magad, hogy eljőjj megnézni ezt a tájat, igen szívesen elkalauzolnálak, bár Neked sokat mutogatni nemigen kellene, meglátnád Te azt, amire szükséged van. Fotografálhatnál is ott...

Szeretettel kíván Nektek minden jót. Kézcsókjai átadására kér

Miklós bátyád

5.

R.S.1958.III.6.

Kedves Gézám!

Azt hiszem, megírtam a Hűvössy Lajosra vonatkozó kérdésedre a megfelelő választ. Ezenfelül egyszer megígértem, hogy közlöm a kolozsvári régészeti kurzusról azt, amit megtalálok. Az egyidejű kis jegyzőkönyv itt van. Ahogy látom, az első bejegyzés 1908. júli 15. és Dr. Cholnoky Jenő volt az első előadó s az archeológiáról, geológiáról szóló ismertetéssel kezdte előadását.

Az elég nehezen olvasható, sebesen írt jegyzeteket alig tudom hirtelenében ksilabizálni. Nem is foglalkozom ezzel, mert látom, hogy az Ókorral kezdte. A geológiában a különböző kőzetekkel foglalkozott. Az előadás folyamán rajzoltatott is az öreg diákoknak a táblára, s szegény öreg lelkiismeretesen jegyzett, rajzoltatott. Öregnek mondom, mert diáknak már az volt az 50 évével. De igen érdekes, hogy még 75-80 éves korában is tanult, mert mindent, amit megszerezhetett, áttanulmányozott, akár kavicsok közt turkált, akár könyvek között. Minden könyvéről megmondta, hogy miért szerezte meg. Egyiket középkori kottajegyzetekbe kötötték, a másikat egyetlen mondatáért, a harmadikat egykori tulajdonosa bejegyzése miatt, amelyek adatul szolgáltak, stb. stb.

A július 16-odiki előadó nevét elolvasni nem tudom, a 17-i előadók Kovács István és Dr. Pósthá Béla voltak. Még azt is feljegyezte, hogy a görög és barbár pénzekről Kovács adott elő, míg dr. Pósthá Béla – ha jól olvasom – a neolitikus korból leletekről szólt 1908. júli (?) a napot nem írta oda. Később megint találkozom a Pósthá nevével s ez alatt a sűrűn teleírt jegyzetekkel. Sok feljegyzés van a pénzekről. Pósthá adott elő a bronzkorról is, mert az ő neve után következik egy sereg feljegyzés közt néhány kis bronzkori figura vázlata. Majd az Ókor ismertetése után a Középkor. Ebből az előadásból valók a boltozatok vázlatai.

Nem sorolok fel mindent, de azt megállapítottam, hogy mind az előadók, mind a hallgatók, ezek az öreg diákok tőlük telhető lelkiismeretességgel végezték a magukra vállalt feladatot.

Halstatt. Pulszky¹⁵ Hampel¹⁶. Júni 21. Dr. Buday. Ravennai névtelen geográfiaja a rómaiak különböző provinciái stb.

Persze minden sűrűn kommentálva adatokkal megtámasztva, hivatkozással a tényekre.

Az utolsó lap hátoldalán az öregdiákok névsora, ahogy itt adom:

Bodroghy János Nagyenyed
Alapy Gyula¹⁷ Komárom
Sebestyén József Kolozsvár
Dr. László Ferenc Sepsiszentgyörgy
Höllsiegel József Nyitra
Dr. Vas Antal Bártfa
Balczer György Nagybánya
Kiss Lajos Hódmezővásárhely
Dr. Porscht Kálmán Kiskunfélegyháza
Móra Ferenc Szeged
Dr. Kiss Ernő Kolozsvár
Zoltay Lajos Debrecen
Kenessey Kálmán¹⁸ Kolozsvár
Kelemen Lajos Kolozsvár
Szász Ferenc Marosvásárhely
Csutak Vilmos Sepsiszentgyörgy
Domokos János Békésgyula
Sallay Gyula Kiskunfélegyháza
Hüvösi Lajos Rimaszombat–Felsőpokkorágy
Papp Domokos Torda
Szabó Miklós¹⁹ Kolozsvár
Leszich Andor Miskolc
Kenessey Béla²⁰ Kolozsvár
Kuti Ferenc Szentés

Az előadók névsora:

Dr. Cholnoky Jenő²¹
Dr. Pósthá Béla²²
Budai Árpád²³
Kovács István
Roska Márton²⁴
Magos Irén

J. Hampel

F- Pulszky [apám kézírásával]

Utánanéztam az előadók névsorának. Kissé elgondolkoztam azon, hogy Pósthá Béla nevével már nem egyszer találkoztam, tehát dolgoznia kell valahol, de a lexikonoknak még csak a pótköteteiben sem találkozom vele. Magos Irént sem lelem, pedig emlékszem, az ő nevét is olvastam, a cikkét is valahol már régebben.

Cholnokyra még ifjú, kezdőtanár koromból emlékezem. Pompásan elevenen, mindenkinek a figyelmét lekötő módon adott elő. Csatangolt a Föld kerekének nem egy helyén. Spanyolországról igen érdekes cikkére is emlékszem. A spanyol forradalmak okát magyarázta földrajzi és klimatikus alapon.

Bocsáss meg a sok szóért, de a Hűvössy jegyzeteiről azért írtam Neked, hogy tudj erről, mert az a szándékom, hogy leltárba veszem, mielőtt eltűnök innen és a Hűvössy könyveivel kell majd együvé kerülnie. Azt szeretném, ha az öreg könyvei együtt maradnának, mert igen jellemző rá minden, ami ebben a múzeumban az ő nyomait viseli. Élete végéig lelkében dédelgette ezt a múzeumot. 1919-ben, hogy megszűnt a múzeum-egyesület, egy ideig nem tette be a lábát a múzeumba, mert olyan volt az itteni uralkodó csoport magatartása, hogy nem kívánt dolgozni, holott minden porcikájával idehúzott. Beletemetkezett a könyveibe, erdei

kirándulásaiba. Be-bejött hozzánk, el-elment paptársaihoz és így tengette archeológusi életét. Végül a csehek vették észre, hogy valami baj lehet, mert tudtak felőle és felhívták, felkérték egy s más archeológiai kérdésben, hogy közölje véleményét. Így többszöri érdeklődésük után megint figyelt, olvasott de még nem közölt semmit, míg végre 1932 táján megalakult a beszüntetett, feloszlott múzeumegyesület és az öreg megnyugodva folytatta a munkát. Még kutató utakra is eljárált – Mindezt természetesen a maga zsebéből fedezte. Munkája nem volt ugyan túlságosan lelkes, inkább bánatos. De mégis ragaszkodott ehhez a múzeumhoz úgy, ahogyan senki és amibe belekezdett, azt lelkiismeretesen csinálta. Nem tudom, hány fascikulust töltött meg nyugdíjas korában, az alatt a 6 vagy 8 év alatt, amit nyugdíjban töltött szegény. Tudniillik ócska levéltárak anyagát fedezte fel, magánlevéltárakét, és reggeltől estig rendezte ezeket az iratokat, nap-nap mellett. Minden fascikulusba beletette az apró betűs leltárt. Amikor Lamos²⁵ végigjárta Slovensko archivait, ide is eljött s meglepetéssel állapította meg, hogy nálunk nem lesz dolga, mert minden készen várta, csak be kell a [néhány szó sűrűn géppel átgépelve] jegyeznie, mint kommentárt a maga tapasztalatait.

A mellékelt lapot nagyon kérlek, töltsd ki és küldd vissza, mert a Szajdra [kongresszusra] szóló meghívónak szeretnék megfelelni és nem tudom, mit jelentenek a különféle szekciók:

Előre is köszönöm szívességedet. Szeretettel ölel:
Miklós bátyád.

Nincs deszkám, lécem, hogy becsomagoljam a modelleket.

De majd megpróbálom valahogy, csak türelem.

5a.

[A levél mellett egy cetli:]

Egyszer s valahol kéne szegény öreg Hüvösiről megemlékezni!

Majd alkalmilag gondolj arra is! Megérdemlik az öregek ezt a kis jóakaratot, hisz nélkülük nem maradt volna meg annyi szép és jó !!!

6.

[A következő levél szlovák nyelven íródott, itt magyar fordítását közöljük:]

Rimaszombat, 1958.IV.15.

Hüvössy Lajos.

1858-ban született Kecegén, Rimaszombat mellett. Apja itt volt tanító. A népiskola osztályának elvégzése után elvitték Késmárkra, az ottani gimnáziumba, hogy megtanulja a német nyelvet. Az érettségi vizsga után az eperjesi teológiára távozott. Ha [nyilván elírás: miután] befejezte teológiai tanulmányait, a hazai tájra került mint káplán. (Itt már nem emlékszem, hogy kinél káplánkodott, mert említette nekem az idősebb Homola²⁶ papot, de Pulinyt is. Bizonyára közelebbi kapcsolatban állt Homolával.)

1880-ban Felsőpokorágyon választották meg lelkésznek. *1(x5) [az itt és a továbbiakban jelölt számokhoz nem találtam jegyzeteket]

Mint diákot, a történelem érdekelte. Ezért szorgalmasan tanulmányozta a nyelveket is (a latint és görögöt a gimnáziumban) a hébert a teológián.) Tehát bírta a szlovákot, a magyarot, a görög nyelvet, a latint, a hébert és a németet.

Már mint fiatalember gyűjtötte a régiségeket, legelőször könyveket, később más tárgyakat is, mert a kultúrtörténet őt mindig érdekelte.

1882-ben Felsőpokorágyot meglátogatta Nyáry Jenő [itt beszúrás van jelölve: kézírással a levél felső részén, a keltezés fölött található:], aki megalapozta... az ismert könyvtárat is és Fábry János²⁷ professzor Rimaszombaton. Pokorágyon kutató ásatásokat végeztek, melyeken részt vett Hüvössy Lajos is. Ez a tudományág nagyon érdekelte, így teljes odaadással folytatta ezirányú tanulmányait. Mindenütt nyomozott, kutatót ahová csak eljutott, főleg Felsőpokorágy, később másutt is. Tehát ismerte egész Gömör megyét. Sőt Md. [Magyarország?] majdnem minden fontos területét.

1908-ban részt vett egy régészeti kurzuson Kolozsvárott több muzeológussal és régésszel. *2)

1882-től állandóan gyűjtötte a régiségeket, tanulmányozta, nyomozta az egész Gömör megyében, sőt másutt is, ahol csak megfordult.

Felsőpokorágyon – ha jól emlékszem – saját maga több száz ÷/ [a levél alján: ÷ több ezerről beszéltek.] bronzkori emberi sírt. Kereste, és megtalálta az újabb kőkor nyomait is. A legtöbb régészeti tárgy az ő munkájának nyoma. Jól emlékszem az ő szavaira, hogy Terraynak²⁸ átadta gyűjteményeinek nagy részét, de csak azzal a feltétellel, ha eszébe jut elhelyezni valahol ezeket a tárgyakat, az csak a rimaszombati múzeum lehet. No – erre sor is került és H. megtudta, hogy T. saját gyűjteményeit egy más múzeumnak igyekszik átadni. H. mindjárt T.-hez fordult a következő szavakkal: „Testvér! Nem így egyezkedtünk, de úgy, hogy minden tárgyat a szombati múzeumnak kell átadni.“ Ezután ezt így tették. Úgyhogy Terray gyűjteményeinek egy nagy része eredetileg Hüvössy gyűjteményéhez tartozott.

Emlékszem olyan dolgokra is, hogy nyomozás közben mesélt az Ókorról, milyen módon voltak berendezve az akkori emberek, miképpen kereskedtek, hogyan halásztak, stb. stb.

Egy alkalommal Gesztes település földjén tűzhelyet keresett. Kereste azt délelőtt, már a nap lemenőben volt, elindultak haza. Hirtelen úgy fél kilométeres távolságból H. megfordult, friss léptekkel elindul vissza egyenesen, megáll az akkor már bokrokkal benőtt egyk.[ori] patak partján és rámutat a tűzhely valódi helyére. És ott volt. Magam is láttam azt később.

Ha véletlenül érkeztek ide, hajlandó vagyok Magukkal kimenni több helyre, ahol lelőhelyek vannak, igazából, ahol voltak. Bárta²⁹ bizonyára teljesen becsületesen meg fogja tudni találni, amire szüksége van. Én emlékszem jól rá és tisztelen, mert megbizonyosodtam, hogy a régészet helyes művelője. Nem tudom, ki mesélt neki valami nem jót személyről. Hiszen nekem nem volt vele szemben semmilyen

akadályom, én önmagammat nem tartom annyira fontos személynek.

Küldöm Neked a felvételeket a jánosi kis templomról. Régebbi felvételekről másoltattam, melyek a fényképtárunkban vannak eltéve. Azon kívül lefotóztattam a múlt század 3. harmadából származó képeket. Rómer³⁰ cikke melletti nyomtatványon vannak. Így képzelte el Rómer felújítani a kis templomot, de anyagiak hiányában megelégedett a kis templom jelenlegi állapotával. Kár, mert a kis templomot eredetileg két toronnyal emelték. No – nálunk a régiségeket mindig pusztították... Ezért van belőlük olyan kevés.

Szívélyes üdvözléssel

M. Holéczy

[A levél második oldalán három géppel írt megjegyzés magyarul, ezeket vélhetőleg apám írta]

1882-től 1937-ig archeologizált. Még nyugdíjas korában is szinte haláláig foglalkozott az ember őskorával. Hozzánk került 1930 decemberében. 1939. március 30-án halt meg, de még 1937-ben foglalkozott régészettel. Valamikor 1935-ben még elment a Pogányvár fennsíkjára, s hozott onnan némi anyagot. Elhelyezte a múz.[eum] raktárba.

Olyan odaadással dolgozott, ha nekifeküdt..... másrészen türelmetlen volt.

A levéltári anyagot böngészgette, ahhoz hallatlan türelme volt.

6a.

[Egy másik fehér lapon nyilvánvalóan ugyanazzal az írógéppel, apám jegyzetei olvashatók:]

Hüvösy.

Kb. 45 éves korában kivették szeméből egyik pupilláját. Kis zsebnagyítóval segített[t] magán.

Elment Horticére [Gesztetére] tanulmányozni a vidéket. Csatangoltak a vendéglátó tanítóval egész nap, estefelé visszafordult – megáll – egyszerre elkiabálta magát: „Itt van!” Egy őskori tűzhelyet fedezett fel...

Babinec [Babarét, Babaluska], Pokorágy, Zahorany [Tóthegymeg] környékét tanulmányozta. Itt kb. 3.000 sírt ásott fel.

Privát gyűjteménye: Szentírások (még fin eredetűje is volt.)

Már mint gyermek szeretett kóborolni. Egyszer keresték szülei. A cigányok közt találták, azokkal kötött barátságot, ott rágicsálta velük a lóhúst.

H. tudott magyarul, szlovákul, csehül

Olvasott: németül, latinul, görögül, héberül, lengyelül.

Könyveket vásárolt. Egyiket mert értékes kötése volt, másikat, melyben egypár szép mondatot talált, érdekes cikket..., tanulmányt...

Halálakor 1811 drb. volt könyvtárában. A könyvtár a múzeumban van.

Az első [világháború] háború után egyetlen volt, aki ismerte ennek a környéknek régészetét.... Fölkeresték tudósok...

Késmárkon tanulta a német nyelvet. Mint deák [=diák] barátjával gyalog jött szüleihez Gömörbe. [A] késmárki lyceumot látogatja, Eperjesen végezte a teológiát.

Csak reggeli után dolgozott délután sose!

Bejárta egész Magyarországot.

Csalódás érte 1938-ban, mikor mindenféle „csi[r]kefogó“ jött s parancsolgatott. (Visszacatolás.....)

Holéci [sic!] Mikl. b.[ácsinál] élte utolsó éveit.³¹ Utolsó szavai: „Köszönöm Nektek, hogy gondoztatok, de vigyázzatok – NAGYON VIGYÁZZATOK, szegény Magyarország elvészett.“

7.

[szlováknyelvű gépelt adatlap, felül kézírással:]

Kiváló személy volt az első igazgató [két olvashatatlan szó, az egyik áthúzva] összeírta az állományt

FÁBRY János

1830.VII.31.-én született

18 éves korában részt vett az 1848–49-es FORRADALOMBAN és a világosi fegyverletétel után Rimaszombat környékén és a városban bujkált. Rövid ideig nevelőként működött a Szatmáry-Király családnál Rimajánosiban s 1850-ben meghívták az osztrák hat éves gimnáziumba (evangélikus).

A két gimnázium egyesítése után (az osztrák evangélikus és rimaszombati ref.[ormátus]) átköltözött Rimaszombatra, ahol nyugdíjazásáig dolgozott. 47 évig működött.

A természettudományokkal foglalkozott, de főleg növénytan. Szemléltető oktatást folytatott Comenius példás követője lett. Előkészületeit leírta és rajzokkal egészítette ki, melyeket a tanítás keretén belül a táblára rajzolt.

1868–1890 között iskolát tartott fenn leányok számára.

[Második oldalon:]

Richter Aladár, kolozsvári egyetemi tanár mint prof.[esszorának] azzal hálálkodott, hogy egy szederfajtát Rubus Fabrii-nek keresztelt el.

Egy múzeum alapításának gondolata fogant meg benne. [Ezt a mondatot tollal áthúzták]

Különböző újságokba írt névtelenül, vagy álnév alatt:

Magyar Sajtó

Gömör-Kishont

Vasárnapi Ujság

Rozsnyói Híradó

Politikai Ujdonságok

Munkái:

Az állattan elemei, Pest 1864.

A növénytan elemei, Pest 1865.

Rimaszombat viránya, az 1858–59-es évi jelentésben

Gömör megye viránya, az 1867-es évi jelentésben és a Hunfalvy-féle monográfiában

FOTÓ: kép, olaj vásznon

előkészületek

Az osztrák gimnázium

Rimaszombati gimnázium (a régi épület, ahol működött)

8.

Munkácsi SÜTHEŐ István [ezután szlováknyelvű gépelt szöveg] ügyvéd Rimaszombaton.

A város környékén egymással nem összefüggő telkei voltak.

Zsugori volt, de tudott néhány célra adományozni: a ref. egyháznak.

(főleg kulturális)

R.....K

Felesége Kassáról (?) származott....., aki fiatalon hunyt el. Kriptát építtetett, melyet használnak.....

A gyász hatására (voltak anyagi lehetőségei) utazott.

EGYIPTOM

Ötezer aranyért R.Sz. számára egy MÚMIÁT vásárolt

Úgy a következő tárgyakat is:

(német gyártmány)

[másik oldalon]

Történetek: Amikor esett, egysz.[erű] spárgával kötötte össze a nadrágját.

Dinnyét vásárolt (nagyot). Nem bírta hazavinni. Egy fiút szólított meg, aki elvitte. Ezért 3 krajcárt adott neki. Évekkel később az egyk.[ori] fiú hazatért, éppen S.-t temették. A temetőbe az út dombra fel és le vezetett. A lovak megbokrosodtak és elvitték a temetőbe. A fiú fellélegzett és ezt mondta: [sajnos a folytatás hiányzik.]

Címek: Okolicsányi

Varga, ref. püspök

9.

R.S.1959.III.2.

Kedves Gézám!

Ma délelőtt egy hivatalos nyelven, de nem hivatalosan küldtem Neked levelet, amelyben a csináltatandó teknőkről közöltem azt, hogy nem emlékszem sem a teknők méreteire, sem formájukra. Valószínűnek vélem, hogy felvilágosításaid alapján *egyidőben* megnyugtató választ adtam Neked. Hanem biz én ezekről teljesen megelégedtem. Ne neheztelj rám ezért, mert ez részemről nem szabotázs, csupán – sajnos – feledékenység, amit korommal tudok csak mentegetni. Csak halványan emlékszem valamire, ahogyan magyaráztad a dolgot.

Nem szeretnék fölösleges készletet csináltatni, ezért nagyon kérek, adjál pontos méreteket és közöld a formát is. Asztalos munkával készült teknők legyenek-e, vagy faragottak? Teknővájó által készítették? Utóbbiakat nem tartanám szerencsésnek, mert megrepedhetnének, míg az asztalosmunkával készültek sajátkezűleg is javíthatók, ha erre szükség lenne. Arra is szükségem lenne, hogy tudjam, hány

darab kell?

Mostanában nálunk savanyú a hangulat. Marienkának költöznie kell a lakásból, mert a házat, amelyben lakik még, örökre elhagyta tulajdonosa, a vevő meg nekilátott a villamosvezeték kiegészítésének az előszobában. Biz ez nem kellemes annak, aki még benne lakik. Csupa mocskok az előszoba, s a szerelők bizony nemigen törődnek efféle kellemetlenségekkel. A napokban kell M.-nak elköltözniök. Bele kerül kb. egy hétbe, amíg M. úgy ahogy megnyugszik valamennyire.

Magam kegyetlenül fáradt vagyok. Elképzelheted, milyen megerőltetésembe kerül fenntartanom magamat s végezni a dolgomat. Egyébként egyéb is elveszi a kedvem. Értésemre adták, hogy ma a múzeumok nem régiség-gyűjtemények. Bevallom, rosszul esett ezt megértenem. Hiszen akkor azok az áldozatos szegény öregek hiábavaló munkát végeztek, amikor mentegették, amit lehet, hogy el ne kallódjék a múltat mutató régi anyag.

Nem tudom elfogadni ezt az álláspontot, mert a mai kor anyagát nem múzeumban kell megőrzés végett mutogatni, hanem valami újkeletű kiállítási teremben, amire szintén meg kellene találni a lehetőséget. Az új installáció csak egészen rövid ideig jelenthet értéket, mert jön az utána következő még újabb s akkor mi a fenének kell a régit eldugdosni, megsemmisíteni? Ami volt, az már nem kell a mutogatásra? Hogyan tudja elképzelni a mai ember, hogy mimódon éltek „átkozott” elődeink? Hiszen akkor csakugyan le kell bontani a még megmaradt várakat, kastélyokat, házakat mind és újjal helyettesíteni, hogy semmi se emlékeztessen a múlt-ra. Csupán a ma szenvedélyesen előretörő élet bizonyítékainak kell helyet adni? Sajnálom, igen sajnálom szegény öregeket! Hogy mennyi aggodalmat kellett gyűjtött anyaguk miatt elszenvedniök addig, amíg az – szerintük – „megőrzés” végett biztos helyre került. Sajnálom a magam által benyújtott nem kevés anyagot is. Hogy mi a fenének hoztam ide? Inkább gyűjtöttem volna be vele, hadd veszett volna el örökre, hogy semmi sem emlékeztessen a múltra bennük. Mi megbecsültük, szeretgettük, s hogy ne kerüljön ebek harmincadjára, idehoztam. Ha elégetem, legalább egyszer felmelegszem tüze mellett. Megmarad legalább egy keserű emlék, aztán jöhet akármi.

Engedj meg Gézám, de ilyen gondolkozás mellett nem érdemes élni sem. Inkább elpusztulni mindenestől!

Tudom, nagyon jól tudom, hogy megint jó egy kor, amikor hiába fognak sopánkodni [törölve: az elpusztult] sok régi emlék [törölt: miatt] elpusztulása miatt. Így nem lehet csodálkozni azon sem, ha elveszti valaki a kedvét mindentől.

Tudom, hogy Te nem tehetsz semmiről, csak elárulom Neked, hogy engem mennyire bánt ez a gondolkozás.

Minek akkor a 48-as emlékek? Minek Mária Terézia korabeli anyag? Minek a régi sarkantyúk? Mehet akkor minden a „zberbe” [hulladékgyűjtőbe]! Minek az őseber kőbunkója? Menjen akkor az utca burkolatába ez is!!! Elég, ha a kutatók rájöttek, hogy milyen lehetett ősapánk s képből mutogathatják ábrázatát, amit azonban semmiféle laykus [sic!] nem hisz el, mert csak képet kap, amit tetszés szerint lehet formálni, hogy tetszetősebb legyen s elhiggyék, hogy

Ádám apánk ilyen, vagy olyan volt. A Rimatex szövött anyagát ismeri a mindennapi ember is, hiszen minden rövidáru kereskedésben megtekintheti a kirakatban. 50–100 év múltán igen, akkor már érdekes lesz, de most mutogatni a kirakatban is, a múzeumban is, egy kicsit legalábbis furcsa.

A konzervgyári skatulyák igen érdekesek a kirakatban, de nem valók még múzeumba. Dobozaikat minden szemégyűjtő fazékban megkaphatjuk.

A múmiát kidobják a raktárba, amit Süteő olyan szerető gondoskodással szerzett be s adott ajándékba ennek a múzeumnak, hogy legyen nem mindennapi emlékünks is. Ha Prágának, vagy Bratislavanak kell, miért nem vonják felelősségre a múlt embereit ott, ahol lelik, azokban a városokban? Ott is volt Egyiptomban csavargó, talán tehetősebb ember is, akinek nem jutott eszébe, hogy 5000 koronát áldozzon egy közintézmény anyagának szaporítására.

Képek sem kellene. Hiába szállították ide Rudnay Gyula, Ferenczy Károly munkáit. Hiába élt és dolgozott is Ferenczy István és „embere”, Izsó Miklós. Legalább Rimaszombat számára hiába! Ami Rimaszombat szeretettel dédelgetett anyaga volt, ez mind kikerül a „zberbe”, a raktárba. Tudván tudom, mi a baj.³² No – ahogy lesz, úgy lesz.

Hiszem, hogy megéred még azt, amikor nem fognak így gondolkozni az emberek, hogy el a régivel, mert a múzeumok nem régiséggyűjtemények. Hát mi a fenék akkor? Az új anyag mutogatására a külön kiállítások valók és nem a múzeumok.

Bocsáss meg, hogy ezzel megzavartam munkádat. Lehetőleg kerülni fogom ezentúl, mert neked is drága az idő, lekötve a munkaköröddel nem érhetsz rá fölösleges bánatok meghallgatására.

Szeretettel ölel és mindenkor szívesen várnak

Miklós bátyádék.

10.

[A következő levél levélpapíron van írva. Írója mindkét lapra felírta a kelteztét]

R.S.1960.II.23.

Kedves Gézám!

A heti naptárban 25.-ről ezt olvasom: „Deň víťazstva čs. pracujúceho ľudu“. [A csehszlovák dolgozó nép győzelmének napja³³]

Hát ez nem névnap, hanem hivatalos ünnep. Elővettem egy 42-es naptárt s kikerestem a névnapok mutatójában, hogy milyen is van február 25.-én? Gézát olvastam ki belőle s mivel a naptárban a Géza után más dátumot nem láttam, csupán feb. 25.-öt. Így bejegyeztem a heti naptárban is a nevedet. –

Szeretettel gondolunk Rátok ez alkalommal is, s kí-vánunk Nektek nyugalmat, békét, csendes, kirtató, eredményes munkát, s azt, hogy zavartalanul folyják életetek drága gyermekeitek nyugodt fejlődésének legteljesebb örömeiben. Ez adjon vigasztalást a mindennapi nehézségekben is.

A legmelegebben kívánják Nektek mindezt:

Miklós bátyádék.

R.S.1960.II.23.

Blaskovics dr.-nak³⁴ írtam megint – válaszul – az általad neki küldött fotókra vonatkozóan. Közöltem vele, hogy ezeket a leveleket még 52-ben találtam meg az egyik szekrény fiókjában, átkötve egy csomagban. Akkoriban nem tudtam, hogy ezek a rimaszombati török levelek s mivel rendben voltak, visszatettem a lelőhelyükre, azzal a szándékkal, hogy később leltározhatom, mert össze kellett irkálnom a három dimenziójú tárgyakat, hogy ennek alapján megcsinálhasam a tárgyi leltárt.

Az egyéb munka mellett aztán szépen megfeledkeztem a török írásokról teljesen, s csupán most, amikor Te figyelmeztettél rájuk, mentem el Veled a múzeumba, hogy lássam, milyen írások is azok? Az egykori küldönc vörös öve juttatta eszembe, hogy hiszen ezek már voltak a kezemben, csak nem vettem számba, félretettem nyugalmasabb időkre, későbbi leltározás végett. Tehát a Te segítségem vezetett benünket az elveszetteknek hitt török levelek felbukkanásához.

Szeretettel közlöm mindezeket Neked s ölel

Miklós bátyád.

11.

R.S.1960.IX.22.

Kedves Gézám!

Csak tegnap este jutottunk haza Rozsnyóról, ahol a testvéremet látogattuk meg és elidőztünk nála egy kicsit, hogy a napi egyformaságból egy kissé kilenghessünk. Visszatért meglátogattuk a gombaszögi, majd utána a hosszúsózi cseppkőbarlangot. Leveledet a kapun függő levélszekrényből csupán visszatértünk után vehettem ki.

A gombaszögi barlangot most láttam először. Csodálatosan finom hatásúak a függő, vékony, fehérszínű, tündöklő cseppkő-csapok. Némelyikük 2-3, sőt több méteres lehet. Megdöbentett a Természet finom, meglepő hatású alkotása, amire a tökéletes ember aligha lenne képes.

A Domicában nem a régi, megszokott bejáraton mentünk be, hanem az újabbon, a határ közelében nyitotton. A cicerone jóindulatú szajkózása mellett szállottunk be a lent várakozó motoros csónakba. A lány ingás érzete közben jobb szerettem volna az abszolút csöndet, amit legföljebb a mennyezetről leváló csöppek halk nesze kísért volna, de a fiatalember hűségesen teljesítette vállalt kötelességét a szájával is, a villamos lámpák, azaz reflektorok ki és bekapcsolásával is, no meg a csónak kormányzásával is. A nyolc látogató helyetfoglaló [=helyét elfoglaló] két darab tekintélyes terjedelmű férfi mellett mi sem maradtunk nagyon a háttérben, holott sohase tolakodtunk előre. Azonban a csónakot mégsem fenyegette az elmerülés veszedelme.

Persze óhajom kiterjedt volna az ötezer esztendőős ős lábnyomának, keze vonásának s hátrahagyott tárgyainak szemléletére is, de ebből csupán egy iccés bögrét kaptunk s ez is ott hevert egykori rejték helyén, ahová talán az ósaszony dughatta ijedtében és azóta beágyazta természetes köpönyegébe a barlang meszes vize. Az egykori facölöpök helyét sem mutogatta vezetőnk, amit pedig a megnyitásnak – talán – harmadik esztendejében még láthattunk, sőt az ősművész hieroglifáit is az egyik falon.

Visszafelé vezető utunkban nem ismertem rá „Hosszúszóra“. Csupa villát láttam a régi, szalmatető, vagy zsindeyes házak helyén. Hogy kivetkőzött a falu régi, jobbágykori „Ancúgjából“! Aztán a faluban, a tornácok párkányán, falaikra aggatott konzolkáin, a házak ablakaiban virág virág mellett, főleg muskátli. Ökröt, lovat csak itt-ott vettem észre – hírmondónak. De a gyerekek nem olyan bábécszak, mint régen voltak, nem is piszkosak, amilyenekhez azelőtt szoktunk volt, hanem tiszták, virgoncak, kacagók, bubifrizurások. Hosszú szoknyát még az öregebb generáció asszonyain sem láthattunk. Az ifjú lánynemzedék persze mai divat szerint fésülten, öltözötten libbent élénk az autóbuszban és bájosan mosolygó arccal, villogtatva foguk fehérét.

Az elmesélt néhány jel igazolja előttem, hogy erre a változásra szükség volt már.

Beszámolódat megköszönve, remélem, hogy élőszóval is elmondod nekünk, hogy volt, mint volt a megnyitás s így szeretettel várnak

Miklós bátyádék

Mellékelek két bélyeget is mindkettő „kínai“ gyártmány. [Alatta, merőlegesen gépelve:] A bélyegek celofánban.

12.

R.S.1962.XI.11.

Kedves Gézám!

Hát elég sokára válaszolok, de hogy miért – ennek sok oka van. Egy kicsit befogottan végzem a nem egészen nekem való teendőimet. Viszont magától értetődőnek tartom, hogy ősszel több munka vár reám, mert a Természet nemigen vár, haladnia kell a maga útján úgy, amint a Földnek is forognia kell tengelye körül s végeznie pályáját. Nem is sorolom fel, mi mindent csinálunk, csak végezzük a magunkra vállaltakat úgy, ahogyan tehetjük és tennünk kell. Közben megállapítjuk hogy milyen szép az Ősz, mily gyönyörűek a lehullott levelek, amikkel betेरült a föld s ha fúj a szél, hogy szállanak a lombok. Nem tudok betelni a gyönyörűséggel.

Tudomásul vettem, hogy otthagytad a múzeumot,³⁵ holt az itteni munka teljesítésére készültél s elláttad a Tőled telhető legjobb szándékkal és ismeretekkel. Talán örömmel is, mert ahogy magam tapasztaltam, mindig teljes odaadással csináltál minden munkát.

Magam nagyon fájjalom, hogy otthagytad a múzeumot s nem folytatod ezt a Neked való munkát. Meg vagyok győződve arról, hogy új munkakörödben is hasonló odaadást tanúsítasz s épen ezért bízom abban, visszakerülsz még az elhagyott munkakörbe.

Hogy a magam példájával illusztráljam felfogásomat, nálunk is megesik, hogy itt-ott felkeresnek egy-egy kérdésben, mert feltételezik, hogy esetleg megfelelő útmutatást tudnék nyújtani. Igaz – az alapítók emlékét bensőmben a legmélyebb tisztelettel, elismeréssel ápolom, mert nyomaik arra vallanak, hogy szakismereteiket teljes, őszinte odaadással szerezték. Itt elsősorban Fábryra, Loyschra³⁶ és Hűvössyre gondolok. Utóbbi még halálos ágyán is egyre foglalkozott az ősemberi települések és nyomok emlékeivel. Ha

ezek az emberek nem gondolkoztak volna úgy, ahogyan ezt tették, akkor ennek a múzeumnak aligha lenne ilyen viszonylagosan gazdag anyaga.

Igy láttam ezt Tenálad is és hiába vetettek ki ebből a munkakörből, csak otthon leszel már Te ebben továbbra is és remélem, egyszer csak megint az ősember nyomaival foglalkozol.

Remélem, hogy egészségileg jól vagytok valamennyien, amit magunkról nem mondhatok nyugtalanság nélkül. A feleségem szemeit megoperálták, de olyan nagymértékű javulásról nem beszélhetünk. Volt a belgyógyászaton is, ahol az operatív beavatkozást nem ajánlották s amellet egyre güröcöl, reggeltől estig meg nem áll.

Mindnyájatoknak a legjobbakat kívánva szeretettel ölelek Benneteket

Miklós Bátyádék.

A pelikán azt jelenti: „Tépje fel kebelét a mai nemzedék, hogy táplálja a jövő reménységét.“

Holéczy Miklós: Önarckép

JEGYZETEK

¹ A levelek között találtam néhány aforizma-szerű mondatot, melyeket apám kézírással jegyzett le. Ezek illenek e levelekhez, így felhasználtam azokat. Még az is lehet, hogy Holéczy Miklóstól erednek.

² A két név így, magyarul szerepel a szlovák szövegben.

³ Lásd az 1. sz. jegyzetet!

⁴ Lásd az 1. sz. jegyzetet!

⁵ Jozef Paulík (Sóskút, 1931–), régész, a nyitrai SzTA Régészeti Intézetének (1955–66), majd 1967-től a pozsonyi Szlovák Nemzeti Múzeum Régészeti Intézetének munkatársa; ő állította össze a Magyar–szlovák régészeti szótárt (Maďarsko–slovenský archeologický slovník, Pozsony, 1969).

⁶ A kiállítás tervével kapcsolatosan egy nem datált, szlovák nyelvű, géppel frott véleményezést találtam:

Kerületi Múzeum Besztercebányán.

A rimaszombati Járási Múzeum a feudalizmus korára vonatkozó történelmi tárlatának forgatókönyve.

A 2. oldalon javasolja az egyházi latifundiumok középkori térképét. A 13. oldalon javasolja Hatvani fényképét exponálni (ill.) az arc képét, valamint a híres „Fizika“-ja címlapjának fotóját is.

Máskülönben a kiállítási anyag anyag [sic!] gondosan van összeállítva és jól van csoportosítva.

Dr. Faust [alatta sajátkezű aláírás]

⁷ Kerülethez – Rimaszombat közigazgatásilag 1960-ig a Besztercebányai, majd azután a Közép-szlovákiai Kerülethez tartozott.

⁸ K. G., történész az 50-es években volt munkatársa a múzeumnak. Apámnak sem voltak jó tapasztalatai vele kapcsolatban.

⁹ Zlatica Čilinská (1932–) régész, 1957-től az SzTA nyitrai Régészeti Intézetének munkatársa

¹⁰ Ružena Bohúňová a besztercebányai múzeum természettudományi gyűjtemények felügyelője (1953–1960), majd igazgatóhelyettes (1960–65), igazgató (1965–77), végül szakmunkatárs (1977–88); apám miatta is volt kénytelen távozni a múzeumból – lásd a 12. sz. levelet; ő készítette elő az 1960-as rimaszombati állandó tárlat természettudományi részét.

¹¹ Családi házunk a Beszterce pataktól nem messze, az egykori Árpád-park mellett volt, nagyon csöndes környezetben. E patak folyt a Garamba.

¹² Végül is a költözés lekerült a napirendről. Apám erről a következőket jegyezte le: „Meghívtak Rimaszombatba múzeumigazgatónak. Mikor írásban megkérdeztem, milyenek a feltételek, közölték, még kisebb fizetésem lesz, mint Besztercebányán (1.500 korona). S megkérdezték, hajlandó vagyok-e bejárni, mivel lakást nem adhatnak. Így – talán kár – nem lett a dologból semmi.“ Ez durván napi 200 km – nagyjából 4-5 óra – megtételét jelentette volna.

¹³ 1957. november 13-án hunyt el infarktus következtében Antonín Zápotocký, Csehszlovákia köztársasági elnöke. Országszerte gyászszertartásokat tartottak.

¹⁴ Utalás ez a Zväz [régi írásmód szerint: Sväz] slovenských múzeí (a Szlovákiai Múzeumok Szövetsége) 1958-as jelentésére, mely leszögezte, hogy a rimaszombati Járási Múzeum egyedülálló gyűjteménnyel rendelkezik, melyről azonban a jelenlegi tárlat nem sokat mutat fel, ezért szükséges fiatal kádereket biztosítani. Azonban amíg erre sort keríhetnek, a besztercebányai Kerületi Múzeum munkatársai nyújtanak szakmai segítséget. Így került apám Rimaszombatba, a Szövetség döntése alapján.

¹⁵ Pulszky Ferenc (1814–1897) ügyvéd, régész, író, diplomata, képviselő, az MTA tiszteletbeli tagja, az MNM igazgatója.

¹⁶ Hampel József (1849–1913) jogász, régész, az MTA tagja, a MNM

régiségosztályának igazgatója, az Archeológiai Értésítő szerkesztője; felesége: Pulszky Polixénia, Pulszky Ferenc leánya.

¹⁷ Alapy Gyula (1872–1936) Komárom megye főlevéltárosa, publicista, régész, író, a komáromi Kultúrpalota, Múzeum és a Jókai Egyesület alapítója.

¹⁸ Kenessey Kálmán (1890–1966) főgimnáziumi tanár, a kolozsvári egyetem földrendési obszervatóriumának vezetője, 1913-tól az ógyallai meteorológiai obszervatórium munkatársa, 1926-tól annak vezetője 1945-ig. 1945. július 3-án a csehszlovák hatóságok kiutasították, majd az Országos Meteorológiai Intézet igazgatója volt nyugdíjba vonulásáig (1950).

¹⁹ Szabó Miklós (1882–1959) ref. lelkész Rákospalotán.

²⁰ Kenessey Albert (1889–1973) orvos; Kolozsvárott, Budapesten, Szegeden működött, majd 1925-től a balassagyarmati kórházban, mely az ő nevét viseli. A város díszpolgára. – Kenessey Kálmán bátyja. Az elébb említett Szabó Miklós rokonságukhoz tartozott.

²¹ Cholnoky Jenő (1870–1950) geográfus, egy. tanár, az MTA tagja, kiterjedt szakirodalmi munkásságot folytatott.

²² Pósthá Béla (1862–1919) régész, művészettörténész, a kolozsvári házsongárdi temetőben lévő síremlékét a románok szétverték.

²³ Helyesen: Buday Árpád (1879–1937) a szegedi egyetem érem- és régiségtan tanára, számos szakmunka és tanulmány szerzője, a szegedi egyetem Dolgozatok c. kiadványsorozatát szerkesztette.

²⁴ Roska Márton (1880–1961) régész, etnográfus, a kolozsvári román egyetem régészeti intézetének felügyelője.

²⁵ Lamoš, Teodor (1921–1965), történész, levéltáros, 1950–52 között szervezte a szlovákiai levéltári összeírásokat.

²⁶ Štefan és Rudolf Homola, a nagyrőcei szlovák gimnázium tanára; népmesegyűjtők

²⁷ Fábry János (1830. július 31., Losonc – 1907. december 26., Rimaszombat) az Egyesült Protestáns Gimnázium tanára és többszöri igazgatója, a megyei múzeum alapító igazgatója, közéleti szereplése imponálóan szerteágazó volt. – lásd még a 7. sz. dokumentumot.

²⁸ Terray István (1846–1912) a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. pénztárosa Nyustyán. Gyűjteményének értékét csökkenti, hogy a leletek jelentős részénél nem tüntette föl a lelőhelyet.

²⁹ Juraj Bárta (1923–) régész, eredetileg pedagógus, az őskorral foglalkozott. 1953-tól az SzTA nyitrai Régészeti Intézetének munkatársa.

³⁰ Rómer Flóris (1815–1889) régész, történész, művészettörténész; a levélben említett cikke valószínűleg Az Árpád-korszaki jánosi templom (Gömör 1875, 8. sz.).

³¹ Második feleségének, Jaczkó Ilona (1887. október 17. – 1951. augusztus 20.) írónak, szerkesztőnek, publicistának édesanyja Hűvössy Erzsébet volt.

³² Ez utalás arra, a „baj“ az, hogy az anyag a magyar történelemről beszél, ahhoz kapcsolható.

³³ Utalás ez az 1948-as kommunista puccsra.

³⁴ Blaskovics József (1910–1991) turkológus, a prágai Károly Egyetem tanára (1950–75). A csehszlovákiai turkológia megalapozója. A Rimaszombat és vidéke a török hódoltság korában (Bp. 1989 1; Pozsony 1995 2) c. munka szerzője (szlovákul 1974-ben jelent meg). „Kedves kötelességemnek tartom, hogy köszönetet mondjak mindenkinek, aki segítségemre volt e mű létrehozásában. Elsősorban Holéczy Miklósnak, a Gömöri Múzeum volt igazgatójának...“ (1989-es kiadás, 3. old.).

³⁵ Apám a Közép-szlovákiai Múzeumban régészként 1952. szeptember 1-től 1962. szeptember 30-ig dolgozott. Majd nyugdíjazásáig a Szlovákiai Műemlékvédelmi és Természetvédelmi Intézet (SÚPSOP) munkatársaként Közép-Szlovákia műemlékvédelmével foglalkozott.

³⁶ Loysch Ödön (1874–1944?), az Egyesült Protestáns Gimnázium tanára, 1906-tól a régiségtár vezetője, majd a múzeum igazgatója (1908–1919).